

Josep PERARNAU I ESPELT

LA QUAESTIO DE CONGRUO, ÉS DE RAMON LLULL?

No em consta que el tema de l'autenticitat de la *Quaestio de congruo* (*adducto ad necessariam probationem*) hagi estat col·locat damunt la taula d'estudi des del 1957, en què Erhard W. Platzeck l'edità i l'estudià en un article que, gairebé mig segle després, segueix mantenint tot el seu interès.¹

Un dels temes que hi tocà fou el de l'autenticitat lul·liana de l'opuscle; s'hi referia (i d'alguna manera ja l'afirmava) amb expressions com «és evidentment una autodefensa de Llull»² i, en plantejar-la de forma explícita, la justificava per dues raons: per les explícites referències a Ramon Llull tant al començament com a l'acabament del text³ i pel fet de trobar-se dins quatre manuscrits de darreries del XIV i del segle XV, tots dedicats exclusivament a obra lul·liana: els volums de Munic, Bayerische Staatsbibliothek, clm. 10.497 i 10.500, i Palma de Mallorca, Biblioteca Pública, mss. 1040, 1042, d'on dedueix que l'original de la ,quaestio' ja fou escrit en llatí i que ,von Lull selbst stammt';⁴ més encara,

1. Erhard W. PLATZECK, *Raimund Lull's Quaestio de Congruo (adducto ad necessariam probationem)*, dins «Münchener Theologische Zeitschrift», 8 (1957), 13-32; si no consta el contrari, totes les referències de les notes següents a la dita ,quaestio' remetent a les pàgines de l'estudi.

Quant a la valoració que la nostra *Quaestio* ha tingut en el curs de la història, reproduesc allò que en digué Arias de Loyola en el seu catàleg d'obres lul·lianes per a Felip I (II de Castella): «Haec quaestio est celebris: Illud quod est congruum in divinis ad necessariam probationem possit adduci. Barcinonae»: Pedro BLANCO, *Catálogo de las obras de Raimundo Lulio del Dr. Arias de Loyola*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XIII (1911), 102.

2. «Die genannte Quaestio ist offenbar eine Selbstverteidigung Lulls...», *ibid.*, 14.

3. Per si el possible lector no tingués a mà el text de l'article, en citaré els fragments que interessin el nostre raonament amb una certa major abundància: «Dass es sich um eine echte Lull-Schrift handelt, kann - begründeterweise kaum bezweifelt werden. Bei Beginn der Solutio heisst es ausdrücklich: ‚Respondit Raymundus secundum artem suam‘. Zum Schluss der Quaestio wiederholt der Verfasser, dass sein Beweis per ‚principia artis generalis Raymundi‘ geführt sei und dass er auch andere Glaubensartikel in einigen anderen Büchern auf diese Weise, ‚salvo semper merito fidei‘, gewiesen habe. Es folgt darauf der bereits mitgeteilte Satz: ‚Unde si aliqui nos mordere voluerint... etc.‘, *ibid.*, 14.

4. Immediatament després del paràgraf acabat de transcriure en la nota precedent, el text segueix així: «Zu dieser immerhin beachtlichen Selbstbezeugung des Opusculum tritt das Zeugnis älterer Handschriften hinzu...»; i, després de presentar-los (amb particular atenció al contingut del volum clm. 10.497, en les pàgines 16-17), conclou: «Ein sorgfältiger Vergleich der genannten vier älteren Handschriften ergibt, dass alle vier auf einen gemeinsamen lateinischen Text zurückverweisen. Ob dieser nun von Lull selbst stammt oder Übersetzung aus dem Katalanischen ist, kann nicht festgestellt werden. Immerhin ist mir das erste Glied der Alternative in diesem Falle wahrscheinlicher...», *ibid.*, 15.

Després del 1957, en què fou editada la *Quaestio de congruo*, ho han estat també les descripcions dels quatre manuscrits; els dos de Munic, Bayerische Staatsbibliothek, en el meu *Els manuscrits lul·lians medievals de la ‚Bayerische Staatsbibliothek‘ de Munic*; el clm 10.497, en el primer

aprofitant una nota marginal afegida a la còpia del clm. 10.500 durant els segles XVII o XVIII (‘Non videtur esse Raymundi sed discipuli’), Platzeck reafirma la seva convicció favorable a l’autenticitat i explica l’observació manuscrita en el sentit que el text manifesta ‘ein gewisses Ausweichen Lulls’, com si aquest s’hagués permès una marrada apartant-se un moment de la seva forma normal d’argumentar i d’escriure.⁵

Això no obstant, malgrat la veneració per la memòria del P. Platzeck i el respecte a la seva certesa d’haver presentada una demostració de l’autenticitat clara i concloent, em permeto d’argumentar en sentit contrari, defensant que la *Quaestio de congruo* no és escrit autèntic de Ramon Llull, per dues raons:

- 1) la innegable alteritat personal entre Ramon Llull i l’autor (o autors) de la qüestió; i
- 2) la pràctica impossibilitat d’atribuir a Ramon Llull el claríssim raonament que constitueix l’esquema doctrinal de la mateixa.

I. L’alteritat personal

I.1. Els texts

Tal com Platzeck assenyala, el text de la ‘quaestio’ conté dues referències explícites a Ramon Llull, una al començament i una a l’acabament. La del començament diu:

«*Solutio*: Respondit Raymundus secundum artem suam... De qua demonstratione nihil dicere intendimus, sed de prima... Dicimus ergo... probamus tribus modis...»⁶

---

volum, Barcelona, 1982, 113; el clm. 10500 en el volum segon, Barcelona 1986, 31; els dos de Palma de Mallorca, Biblioteca Pública, mss. 1040 i 1042, en el llibre de Jesús GARCÍA PASTOR, Jocelyn N. HILLGARTH i Llorenç PÉREZ MARTÍNEZ, *Manuscriptos lulianos de la Biblioteca Pública de Palma*, Barcelona i Palma de Mallorca, Biblioteca Balmes i Biblioteca Pública 1965, 52 i 57. Una observació complementària: en dos d’aquests manuscrits, els clm 10.500 i Palma de Mallorca, BP, ms.1040, la *Quaestio de congruo* segueix immediatament després de les *Quaestiones Atrabatenses*: ff. 133-142 i 142-143 a Munic, i 79-95 i 95-97 a Palma; en un altre, el ms. 1042 de la darrera ciutat, les *Quaestiones Atrabatenses* també hi són, encara que separades de la *Quaestio de congruo*, ff. 35-42 i 63r-v, respectivament. Només en un volum manuscrit, el clm 10497, segurament el més antic, però també el que fa més la impressió d’èsser el resultat d’una tria molt personal i calculada de textos a copiar-hi, no presenta les *Quaestiones Atrabatenses*.

5. Després de reafirmar l’autenticitat del *De congruo* («Ich denke, der Leser hat den Eindruck gewonnen, dass zur einführenden Darlegung der Echtheit unserer Quaestio genügendes Material dargebracht wurde»), *ibid.*, 17, dóna per acabat el problema amb aquesta observació: «Der Zweifel des Glossarius ist, wie mir scheint, aufs erste gesehen, nicht einmal so unberechtigt. Aber die Lösung dieses Zweifels kann meines Erachtens unmöglich in der Ablehnung der Echtheit der Schrift liegen, sondern darin, dass man trotz der angestrebten Klarheit und Bündigkeit der Darlegung ein gewisses Ausweichen Lulls feststellen muss», *ibid.*, 18.

6. *Ibid.*, 21, línies 2-3, 8, 9 i 14. Recordem que el text continua sempre en primera persona del plural: ‘Legimus...’ (lín. 17), ‘credimus... intendimus’ (lín. 18), ‘tenebimus...’ (lín. 20), ‘cre-

La del final és, quant a l'expressió de l'alteritat de persones, encara més eloqüent:

«Ostendimus ergo... per principia artis generalis Raymundi... Per talem modum dico... Et [in] aliquibus nostris libris probavimus. Nec dicimus... Unde, si aliqui nos mordere voluerint dicendo, quod nos fidem probare intendimus et quod nostra probatio... hoc negamus et respondemus... Et sciendum est secundum modum, quem fecimus in adducendo... intellectu discurrere per principia artis generalis...»⁷

I.2. L'explicació

La primera constatació a fer és la clara diferència entre la forma de referir-se a Ramon Llull, sempre o en tercera persona (,respondit Raymundus secundum artem suam...', 21, lín. 2), o com a autor de l'*Ars generalis* (ja en la frase acabada d'esmentar i en la del paràgraf final, ,per principia artis generalis Raymundi': 23, líns. 15-16), en contraposició a la primera persona del plural, sempre utilitzada per l'autor, tal com hom pot veure en la nota 6, amb la sola excepció de 23, lín. 18, en què l'autor empra la primera persona del singular.⁸

Cal, encara, fixar-se en un altre detall, el de la distribució ,geogràfica' de les referències a Llull; ambdues, en efecte, es localitzen en unes línies que estableixen les bases o principis a partir dels quals aquell qui parla en primera persona del singular o del plural desplegarà la dinàmica del seu raonament:

«...respondit Raymundus secundum artem suam, quod necessaria probatio...» (21, lín s. 2-3); i «Ostendimus ergo, quomodo congruum adduci potest ad probationem necessariam per principia artis generalis Raymundi...» (23, líns. 15-16).

---

dimus...' (lín. 21), ,adducimus...' (lín. 24); ,dicimus...' (22, lín. 8); aquesta manera de parlar segueix en el cos de la ,quaestio', és a dir, en el text que va de la pàgina 22, lín. 13, a la pàgina 23, lín. 14. Hi podem afegir el ,Legimus...', a 21, lín. 17; ,credimus... intendimus', a 21, lín. 18; ,tenebimus...', a 21, lín. 20; ,credimus', a 21, lín. 21; ,adducimus...', a 21, lín. 24; ,Dicimus...', a 22, lín. 8; ,Legimus...', a 22, lín. 13; ,adducemus...', a 22, lín. 15, i 22, lín. 23; ,deducemus', a 23, lín. 1.

Remarquem, encara, el salt temporal entre el pretèrit del ,respondit Raymundus' (21, lín. 2) i els constantment repetits verbs en temps present, que, almenys quatre vegades es converteixen en el futur de ,tenebimus in subsequentibus', ,ad probationem necessariam adducemus' i ,ad congruam probationem deducemus' (21, lín. 20; 22, líns. 15 i 23; i 22, lín. 35-23, lín. 1: un futur, doncs, que ens col·loca al moment estricte en què l'autor estava escrivint i en què la part restant de la ,quaestio' encara era futura i per contra Llull era pretèrit).

En canvi, no he reportat en aquest aplec els ,credamus et confiteamur' de 22, lín. 13, perquè no són de l'autor de la *Quaestio de congruo*, ans del *Symbolum Athanasii* o *Symbolum Quicumque*, al qual l'autor es refereix tant a 21, lín. 17, com a 22, lín. 13.

7. *Ibid.*, 23, lín. 15-30.

8. «Per talem modum dico...» (23, lín. 18); també ací cal assenyalar que l'altre cas de primera persona del singular: ,Credo in...', no és ni de Llull ni de l'autor de la *Quaestio*, ans citació explícita de les primeres paraules del *Símbol apostòlic*.

El text mateix, doncs, deixa ben clar allò que és referència a principis de demostració o de raonament, principis que pertanyen a l'*Ars generalis* de Ramon Llull esmentat en tercera persona, i allò que és dinàmica del raonament o ,probatio' derivada d'aquells principis, ,probatio' o raonament o demostració assumida en primera persona per l'autor o autors de la ,quaestio' i mai no atribuïda a Ramon Llull.

El mateix text, doncs, no sols permet, ans obliga a distingir entre l'autor dels principis i l'autor del raonament o ,probatio'.

II. L'esquema del raonament

II. 1. Segons la *Quaestio de congruo*

El text de la *Quaestio de congruo* atribueix clarament a Ramon Llull la doctrina del doble possible camí d'establir una demostració o ,probatio necessaria': a) per ,congrua probatio'; i b) per ,potissima demonstratio';⁹ i diu de forma més aviat el·líptica que ha desplegat el de la ,congrua probatio' sota el guiatge dels principis de l'art lul·liana.¹⁰

La diferència entre la ,potissima demonstratio' i la ,congrua probatio', rau en el fet que la primera recau en formulacions evidents, que no necessiten demostració, com els dos ,principis' ací repetidament adduïts, de ,omne totum est maius sua parte' i ,de quolibet, affirmatio vel negatio';¹¹ la segona, en canvi, té una característica de punt de partida, una altra de dinàmica o passos del raonament i una terça de punt d'arribada.

9. «...respondit Raymundus secundum artem suam, quod necessaria probatio duobus modis intelligi potest; uno enim modo est probatio necessaria, quae scilicet deducitur de congrua probatione; alio modo est probatio necessaria illa scilicet, quae est potissima demonstratio, consentans ex primis principiis veris necessariis et illis, quae nullo alio modo se habere possunt», *ibid.*, 21, líns. 2-6.

El mateix Platzeck recorda que aquesta no és formulació típicament lul·liana, la qual (per exemple, en l'*Epistola Raymundi* de novembre 1308: 27) estableix quatre camins de demostració: les dues tradicionals d',a priori' o ,propter quid' o ,per causas', i la ,a posteriori, o ,per quia' o ,per effectus', i les dues específicament lul·lianes de ,per hypothesim' i ,per equiparantiam' (27-28 i nota 35).

10. «Ostendimus ergo, quomodo congruum adduci potest ad probationem necessariam per principia artis generalis Raymundi, salvo merito fidei...», *ibid.*, 23, líns. 15-16.

11. *Ibid.*, 21, líns. 4-7; i 23, líns. 21-23: conseqüències: en aquest cas, la fe no pot ésser principi d'evidència intel·lectual: «cum fides non sit in talibus demonstrationibus fundamentum» (21, lín. 9); ni hi ha dinàmica provatòria: «Nec dicimus quod [articuli fidei] probari possint per potissimam demonstrationem, quia cum fide non participat nec in ipsa est intellectus discursivus de suppositione ad necessitatem, sicut patet in primis principiis...» (23, líns. 19-22).

El punt de partida, ací sí, és un article de fe;¹² la dinàmica o passos del raonament són els següents: un que va de l'article de fe a reconèixer al seu contingut doctrinal la qualificació de ,congruum', i un segon que va de la darrera qualificació a la de ,necessari';¹³ i com que tot el moviment dialèctic ha partit i segueix elaborant el contingut doctrinal de l'article de fe, el resultat no ha ,evacuat' o eliminat la fe i el seu mèrit, ans l'ha ,salvat': ,salvo merito fidei'.¹⁴

II. 2. Segons Ramon Llull

En els paràgrafs anteriors ens ha passat davant els ulls una forma de salvar la ,demonstratio necessaria' o les ,rationes necessariae' lul·lianes, segant sota els peus dels antilul·listes la base per a l'objecció segons la qual les raons necessàries aplicades a la demostració de la fe són incompatibles amb el mèrit de la fe; la jugada (perdó per l'expressió!) és clara: tot el procés parteix de la fe, i aquesta segueix present en tot el procés fins que i inclús quan aquest desemboca en la demostració necessària.

No negaré que aquest sigui un camí lul·lià, i no sols possible, ans encara propugnat explícitament per Ramon Llull per exemple en la *Disputatio Raymundi per modum dialogi edita*, on ell justament proposa a l'artista averroista parisenc (per definició i professió, doncs, en aquells moments, cristià), de prendre com a punt de partida de la discussió tota la *Professio de fe cristiana*, cosa que l'artista averroista refusa perquè és teològica i ell no pot acceptar ni un punt de partida ni una dinàmica demostrativa que no sigui estrictament filosòfica, de raó natural.¹⁵

12. «...congruum adduci potest ad necessariam probationem, salvo merito fidei, tali modo videlicet ponendo, quod fides est fundamentum...» (*ibid.*, 21, lín. 11-12); i aquesta no és una formulació teòrica, car els tres casos d'aplicació del ,congruum' que constitueixen el nucli de la ,quaestio', parteixen tots d'un article de fe: «Legimus in symbolo athanasii quod unum deum in trinitate et trinitatem in unitate veneremur...» (21, líns. 17-18); «Legimus in prefato symbolo, quod hec est fides recta, ut credamus et confiteamur quod dominus noster jesus christus dei filius deus et homo est...» (22, líns. 13-14); i «Legitur in symbolo .XII. apostolorum: Credo in deum patrem omnipotentem creatorem caeli et terrae, quod per fidem credimus» (22, lín. 34-35).

13. Potser la frase que més permet de veure els passos consecutius que consisteixen a saltar de l'article de fe al ,congruum' i d'aquest al ,necessarium' és aquesta: «Credo in deum patrem omnipotentem creatorem caeli et terrae, [a] quod per fidem credimus. Et hoc [b] ad congruam probationem deducemus, deinde [c] ad necessariam [probationem]» (22, lín. 34 - 23, lín. 1). La formulació general diu així: «...congruum adduci potest ad necessariam probationem, salvo merito fidei, tali modo, videlicet, ponendo quod fides est fundamentum congruitatis et congruitas fundamentum illius demonstrationis, quae ex ipsa deducitur» (21, líns. 11-13); o encara: «...hoc credimus per fidem, quod inducere intendimus ad congruam probationem, et postmodum de congrua ad necessariam probationem. Et istum eundem modum tenebimus in subsequentibus» (21, líns. 18-20).

14. *Ibid.*, 21, lín. 2, 11; o «...huiusmodi demonstratio meritum fidei non evacuat, cum intellectus deductus sit de credere ad intelligere, ascendendo de simplici credulitate ad congruitatem et de congruitate ad praedictam necessariam probationem, supponendo quod, si non intelligeret, [tamen] crederet» (22, líns. 8-11.); 22, líns. 30-32; 23, lín. 8-11, 16, 18-19 i 23-24.

15. OTTO KEICHER, *Raimund Lull's Stellung zur arabischen Philosophie. Mit einem Anhang enthaltend die zum ersten Male veröffentlichte Declaratio Raymundi per modum dialogi edita* (Beiträge der Philosophie und Theologie des Mittelalters, VII), Münster i. W., Aschendorff, 1909, 96-97.

Allò que, en canvi, sembla que ha d'ésser absolutament refusat és que la versió que els textos obliguen a donar de la *Quaestio de congruo* pugui ésser presentada com ,la solució lul·liana globalment vàlida' per al problema de les ,raons necessàries', ni que només fos perquè la dita pretesa solució és inaplicable a aquell que és l'objectiu principal del projecte i el missatge lul·lià, el de la ,conversió dels infidels': si els articles de la fe s'han de trobar en el punt de partença del treball per al convenciment de l'infidel a acceptar el cristianisme, tot aquest treball de convenciment i allò que és la màxima raó d'ésser del lul·lisme, són inútils, car representa que ja han de donar per suposat al començament allò que per a Llull només es troba a l'acabament (o potser més enllà de l'acabament) de la seva feina. No cal gastar ni un segon de temps a demostrar dos extrems: que Llull no sols accepta, sinó que propugna contra tot i contra tothom que el camí que ha almenys d'acostar l'infidel a la fe cristiana no pot ésser el de l'autoritat o de la revelació ja pressuposada (com ho és la proposta de la *Quaestio de congruo*); i que, per contra, allò que propugna és el camí de la racionalitat o demostració racional; recordem la seva crítica als missioners cristians (en els quals tothom veu Ramon Martí o els dominics de les escoles de llengües) que exigien als musulmans el pas d'una fe a una altra, per al qual ells, els sarraïns, demanaven raons o arguments de la superioritat del cristianisme o de la doctrina cristiana. Clar i net: lul·lisme missioner i *Quaestio de congruo* són diametralment oposats o contradictoris.¹⁶

I a fi que l'afirmació que acabo de fer no pugui ésser considerada irresponsable, si no és immediatament demostrada, aduiré el cas paradigmàtic del

---

16. Hom pot copsar la distància entre la solució al problema de la ,demostració' dels articles de fe en el text que ens ocupa i la donada pel mateix Llull en l'*Epistola Raimundi*, que es troba al final del *De experientia realitatis Artis Generalis*, certament recordada però només extractada per Platzeck (28, nota 35); Llull propugna els quatre camins de demostració, els dos coneguts des d'antic i ben utilitzats pels mestres contemporanis, els d',a priori/propter quid' i ,a posteriori/per quia', i els dos nous proposats per ell, els de la ,demonstratio per hypothesim' i els de la ,demonstratio per aequiparantiam' (LOHR, CC CM XXXVII, RLOL XI, 1983, 220-221; l'havia donada a conèixer Salvador BOVÉ, *Al margen de un discurso*, La Seu d'Urgell 1912, 26-28).

Un cas clar de ,demonstratio per hypothesim' és el del Tàrtar del *Liber Tartari et Christiani*, al qual Blanquerna demana el següent: «...in principio probationis supponas quod sit possibile id, quod intendam probare: quia intellectus investigat per suppositionem et fit aptus ad intelligendum; quando autem investigator non vult supponere, tunc eius intellectus non potest operari», ed. SALZINGER, MOG IV, v, 6/I; segueixen les proves per a cada una de les formulacions de la fe en el *Quicumque...*, que acaben amb la de l'Eucaristia (*ibid.*, 372/26, II); i així, «Tartarus imbutus Sancto Spiritu respondit dicens: Sufficit mihi id, quod sentio operante gratia Sancti Spiritus... Tartarus surrexit, et flexit genua, et compulsis manibus elevavit suam mentem et oculos in caelos, dicens: Domine Deus altissime et omnipotens, credo in Te...» (*ibid.*); i el mateix Tàrtar descriu el seu canvi interior: «Domine Blanquerna: quando veni ad te, eram tamquam vas vacuum, nihil habens veritatis...; nunc autem, cooperante Divina Gratia sentio me plenum virtute, veritate, gratia, lumine scientiae et igne charitatis...» (*ibid.*, 374/28/I); ja només mancava el baptisme, narrat en el darrer apartat del llibre: *De baptizazione Tartari* (384/28/II).

La ,demonstratio per aequiparantiam' fou objecte d'una exposició específica en un opuscle que porta el títol de *Liber de demonstratione per aequiparantiam*, publicat quatre vegades, la darrera en edició crítica dins el CC CM XXXV, RLOL IX, 1981, 201-231.

Tàrtar, al qual és dedicat el *Liber Tartari et Christiani*, i on la situació inicial del dit Tàrtar és clarament d'absència de fe, tal com constata l'Ermità:

«...videtur tibi (Tartare), quod mea fides non sit vera...», cosa que aquest no rectifica, ans reafirma: «...videtur mihi quod Christiani sunt in maiori errore quam Judaei et Sarraceni».¹⁷

Però enviat el Tàrtar a l'abat Blanquerna, aquest li proposa una «vera demonstratio nostrae fidei» a partir de les dignitats divines; no cal dir que el Tàrtar, havent seguit el camí de la ,demonstratio' que li proposa Blanquerna i havent acceptada la fe cristiana, és tramès al papa perquè el bategi.¹⁸

III. Hipòtesis

Tenint en compte els elements de judici acabats d'esmentar i, doncs, la inutilitat de la proposta del *De congruo* tant per a la confrontació amb els infidels com amb els artistes averroistes, potser l'únic ,Sitz im Leben', l'únic ambient al qual sembla respondre la nostra ,quaestio', és el sensibilitzat fins a la controvèrsia amb el tema del ,meritum fidei', un ambient, doncs, en el qual les consideracions purament teològiques decanten decididament les balances: i aquest ambient tant es podia trobar en el París de les darreres estades de Ramon Llull, com en la Barcelona de la primera Escola Lul·liana, la de les darreres dècades del segle XIV.

La tradició manuscrita, d'una banda, assenyala vers París pel fet de la connexió entre *Quaestiones Attrabatenses* i *Quaestio de congruo*;¹⁹ de l'altra, l'absència de la darrera en les fonts parisenques i la procedència barcelonina, directa o indirecta, dels quatre manuscrits assenyala clarament en direcció catalana.²⁰

17. Ed. I. SALZINGER, MOG IV, v, 4/II i 5/I.

18. Vegeu la nota 16.

19. Vegeu la nota 4. La direcció parisenca es podria veure enfortida pel fet que la *Quaestio de congruo* es podria empetar en la primera de les qüestions del *Liber super psalmum Quicumque vult sive Liber Tartari et Christiani*, intitulada *Utrum theologia proprie sit scientia*, però el possible indicador es veu desactivat pel fet que allí (i no pas en la qüestió que ens ocupa) l'autor es remet a la ,demonstratio per aequiparantiam': «...non dico quod per hunc modum vel per similem [la intuïció] Trinitas sit demonstrabilis, cum ipsa non sit sensibilis nec imaginabilis, sed secundum modum discursivum, quem intellectus habet in attingendo, est Trinitas demonstrabilis, non propter quid, sed per aequiparantiam...»; afegiré que no és favorable ni a l'autenticitat lul·liana ni a l'origen parisenca el fet que la *Quaestio de congruo* sigui desconeguda de l'*Electorium magnum* de Thomas Le Myésier, tal com hom pot veure en el llibre de J. N. HILLGARTH, *Ramon Lull and Lullism in Fourteenth Century France*, Oxford, At Clarendon Press 1971, tant entre les ,quaestiones' de les parts quarta i cinquena (380-383, nn. 100-107), com en la part setena, on encaixa pel tema (388, n. 125); pàgines 394-395 i 401 de l'edició catalana.

20. Recordem ací les pàgines de Jocelyn N. Hillgarth, en les quals exposa que el lul·lisme mallorquí del segle XV prové no sols de Catalunya, ans més en concret dels mestres de l'Escola

No crec que el text doni (o almenys no els he sabuts copsar) elements de judici per a la localització de l'autor i molt menys per a la seva identificació. Dues paraules del text poden haver desvetllat la il·lusió que aquest contenia un indicador que podia conduir a l'autor:²¹ hom, en efecte, es pot preguntar si el plural (,nos, nostra, nostris') correspon a un col·lectiu (en el qual cas tindríem un grup o qui sap si una comunitat?) o es simplement expressió de l',autoritat' d'un autor damunt els seus escrits? Ni puc ni m'aventuro a donar cap resposta. Esperem noves aportacions que proporcionin clarícies.

Verament, tenia raó l'annotador modern del clm. 10500: la *Quaestio de congruo* «Non est Lulli, sed discipuli».

Monestir de La Real (Mallorca),
Setmana Santa, 2002

Lul·liana de Barcelona: *Els començaments del lul·lisme a Mallorca*, dins «Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Palma (Mallorca), 8-12 de setembre de 1998», I (Biblioteca Abat Oliba, 201), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1998, 21-34. (N'hi ha resum en aquestes pàgines del volum XIX (2000), 858, núm. 14.833).

21. Llegim: 'in aliquibus nostris libris' (23, lín. 19), i «si aliqui nos mordere voluerint, dicendo quod nos fidem probare intendimus et quod nostra probatio fidem evacuat...» (23, líns. 23-24).